

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

სადოქტორო პროგრამა

„ქართველური ენათმეცნიერება“

ხელნაწერის უფლებით

სოფიკო ჭავჭავაძე

საქართველოს ენობრივი სიტუაცია საარქივო მასალების მიხედვით

(XX საუკუნის 20-იანი წლები)

ფილოლოგიის დოქტორის აკადემიური ხარისხის

მოსაპოვებლად წარმოდგენილი ნაშრომის

სადისერტაციო მაცნე

თბილისი

2019

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში
სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **თეიმურაზ გვანცელაძე**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები: 1. **მანანა ტაბიძე**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

2. **მერაბ ჩუხუა**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2019 წლის ?, საათზე, სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის
სხდომაზე.

მისამართი: თბილისი, ანა პოლიტკოვსკაიას N 69, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
II კორპუსი, VII საართული

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო
ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი **მ. თოდუა**.

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალურობა. საქართველოს ენობრივი სიტუაცია ქვეყანაში მიმდინარე მნიშვნელოვანი სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური და სხვა პროცესების კვალდაკვალ იცვლება. ხშირ შემთხვევაში სახელმწიფოს შიდა და გარე ორიენტირებით განისაზღვრება ენების სტატუსი, ენათა ფუნქციონალური განაწილება, სხვადასხვა ეროვნების ადამიანთა ენობრივი კომპეტენცია, ენობრივი თვითკუთვნილება და ა.შ. ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში არსებობს არაერთი ნაშრომი, რომლებშიც აღწერილია სხვადასხვა პერიოდის საქართველოს ენობრივი ვითარება. წინამდებარე ნაშრომი წარმოადგენს პირველ მონოგრაფიულ გამოკვლევას, რომელშიც გაანალიზებულია XX საუკუნის 20-იანი წლების საქართველოს ენობრივი სიტუაცია საარქივო მასალების მიხედვით. უპირატესად გამოყენებულია საქართველოს ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის, საქართველოს რევოლუციური კომიტეტისა და განათლების სახალხო კომისარიატის ფონდებში დაცული სოციოლინგვისტურად მნიშვნელოვანი მასალები. ნაშრომში საქართველოს ზოგადლინგვისტური სიტუაციის გარდა, საკმაოდ დეტალურად განიხილება იმ პერიოდისთვის ახლადშექმნილი ადმინისტრაციული ავტონომიების - აფხაზეთის სსრ-ს, აჭარის ასსრ-სა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის ენობრივი ტენდენციები. კვლევის შედეგად გამოვლინდა აქამდე უცნობი არაერთი დოკუმენტი, რომელთა საფუძველზეც მკაფიოდ იკვეთება, თუ როგორ იგეგმებოდა და ხორციელდებოდა რუსიფიკატორული ენობრივი პოლიტიკა ფორმალური და არაფორმალური განათლების სისტემაში, სახელმწიფო სტრუქტურებში, სასამართლოსა და კულტურის სხვადასხვა დარგებში. ფაქტობრივად, საბჭოთა რეჟიმისთვის ენა იყო ერთ-ერთი მძლავრი იარაღი, რითაც ის ახერხებდა ერთა შორის უთანხმოებისა და უკმაყოფილების ინსპირირებას. ხელოვნურად შექმნილი ეთნიკური და ენობრივი გარემოს საბოლოო შედეგი კი დენაციონალიზებული და ენობრივად რუსიფიცირებული, უკიდურესად იდეოლოგიზებული „ახალი საბჭოთა ადამიანის“ აღზრდა უნდა ყოფილიყო.

გაანალიზებული მასალები გვიჩვენებს, რომ კომუნისტური იდეოლოგია საქართველოში ინერგებოდა, ერთი მხრივ, ცარიზმის ანტიეროვნული პოლიტიკის კრიტიკისა და, მეორე მხრივ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ენობრივი პოლიტიკის ფსევდოკრიტიკის დროშით. ამ ფონზე სხვადასხვა ეთნიკური დიასპორებისათვის (იმდროინდელი ტერმინოლოგიით „ეროვნული უმცირესობებისათვის“) უფლებების ფორმალური გაზრდის მოტივით, სინამდვილეში ფართოვდებოდა რუსული ენის ფუნქციონირების არეალი და საფუძველი ეყრებოდა ინტერეთნიკური ურთიერთობების გამწვავებას.

დოკუმენტური წყაროებისა და ემპირიული მასალების ობიექტური ანალიზი ხელს შეუწყობს საბჭოთა წარსულის სწორად შეფასებასა და გააზრებას, დაეხმარება ქართულ სახელმწიფოს ენობრივი პოლიტიკის მართებულად დაგეგმვასა და შეცდომების თავიდან არიდებაში.

კვლევის ძირითადი მიზნები და ამოცანები

ნაშრომის ძირითადი მიზანი იყო XX საუკუნის 20-იანი წლების სოციოლინგვისტური ფაქტორების ამსახველი, აქამდე უცნობი საარქივო მასალების მოძიება და შესწავლა, რომლებშიც იკვეთება აღნიშნული პერიოდის საქართველოს ენობრივი სიტუაცია. სადისერტაციო ნაშრომში გამოყენებულია აგრეთვე ჟურნალ-

გაზეთების, მოსახლეობის საკავშირო აღწერებისა და საკითხის გარშემო არსებული სხვადასხვა ავტორთა ნაშრომები.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე

ნაშრომის ავტორის მიერ პირველად იქნა მოძიებული და განხილული საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული სხვადასხვა ენობრივი დოკუმენტები, რომლებიც განთავსებულია განათლების სახალხო კომისარიატის, საქართველოს რევოლუციური კომიტეტისა და ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის ფონდებში. კვლევის შედეგად გამოვლინდა საარქივო მასალები, რომლებშიც აღწერილია ენათა სტატუსი და ენათა ფუნქციონალური განაწილება (განათლების ენა, საქმისწარმოების, სამართალწარმოების, კულტურისა და მასობრივად სასაუბრო ენები), ენობრივი კომპეტენციის, ეთნიკური და ენობრივი თვითკუთვნილების მაჩვენებლები, ასევე სამეცნიერო და სასკოლო ტერმინთშემოქმედების ისტორია და მისი განვითარება.

ჩვენ მიერ მოპოვებული საკვლევი მასალებიდან ჩანს, თუ როგორ ცდილობდა პირველ ეტაპზე საბჭოთა რეჟიმი საქართველოში ბილინგვური (ქართულ-რუსული) გარემოს შექმნას მომდევნო საფეხურზე მონოლინგვური (რუსული) სიტუაციის ჩამოსაყალიბებლად. მართალია, 20-იან წლებში რუსულს მხოლოდ აფხაზეთის სსრ-ს ტერიტორიაზე ჰქონდა სახელმწიფო ენის სტატუსი, მაგრამ, ფაქტობრივად, მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ქართულთან ერთად, რუსული იყო ოფიციალური და დომინანტი ენა. თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ხელოვნურად შექმნილი მრავალფეროვანი ენობრივი სიტუაციისა და რუსული ენისთვის უპირატესი როლის მიკუთვნების მიუხედავად, წყაროებით დასტურდება, რომ ქართველების დიდმა უმრავლესობამ და ასევე საქართველოში მცხოვრებმა სხვადასხვა ეროვნების ადამიანების უმეტესობამ რუსული ენა ჯერ კიდევ არ იცოდა. მათმა 99%-მა დედაენად და სალაპარაკო ენად თავისი ეროვნების ენა დაასახელა.

ჩვენ მიერ მოძიებული მასალებით დგინდება, რომ რუსეთის ძალადობრივი ენობრივი პოლიტიკა XX საუკუნის 20-იანი წლების დასასრულისთვის უშედეგო აღმოჩნდა, დაგეგმილი ორენოვნება ვერ შედგა მასობრივად. თუმცა განათლების სისტემასა და ოფიციალური საქმისწარმოების სფეროში რუსულს უპირობოდ ჰქონდა ფუნქციონალური გაფართოების შესაძლებლობები. ხელოვნურად შექმნილი მრავალი სხვადასხვაენოვანი სკოლა და სახელმწიფო სტრუქტურები რუსული ენის გავრცელების ერთგვარი საშუალება იყო. კერძოდ, საბჭოთა ხელისუფლება ვერ ან არ ახერხებდა არაქართულენოვანი სკოლების ელემენტარული პირობებით უზრუნველყოფას. სწორედ ამ ენობრივ სიტუაციაში დგებოდა რუსული ენის გამოყენების საჭიროება. შესაბამისად, რუსული ნელ-ნელა იკავებდა მეორე და უპირატესი ენის სტატუსს.

ნაშრომში წარმოდგენილი მასალები საბჭოთა ხელისუფლების მიერ საქართველოს ტერიტორიაზე განხორციელებული ენობრივი პოლიტიკის ილუსტრირებაა, რომლის მიზანი ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების ადამიანების (მათ შორის ქართველების) ენობრივი და ეთნიკური თვითკუთვნილების შეცვლა იყო. ამ პროცესების შედეგად უნდა შექმნილიყო საბჭოური აზროვნების მქონე რუსულენოვანი საზოგადოება, რაც ათეული წლების შემდეგ დიდწილად განხორციელდა კიდევ.

კვლევის მეთოდები

სადისერტაციო ნაშრომის კვლევისას გამოყენებულია აღწერითი და სტატისტიკური მეთოდები.

დისერტაციის პრაქტიკული ღირებულება

ჩვენ მიერ მოძიებული დოკუმენტური მასალები და კვლევის შედეგები გამოადგებათ ენათმეცნიერებს, ისტორიკოსებს, კონფლიქტოლოგებს (კერძოდ, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა და სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის საკითხებით დაინტერესებულ მკვლევარებს), ფორმალური და არაფორმალური განათლების სპეციალისტებს, ჟურნალისტებს, სოციოლოგებს და საკითხით დაინტერესებულ სხვა პირებს.

ნაშრომის სტრუქტურა და მოცულობა

სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს 245 ნაბეჭდ გვერდს. შედგება შესავლის, 6 თავისა და ძირითადი დასკვნებისაგან. ნაშრომს ერთვის გამოყენებული ლიტერატურისა და წყაროების სია.

ნაშრომის ძირითადი შინაარსი

ნაშრომის შესავალში მოცემულია საკვლევი თემის ზოგადი დახასიათება, დასაბუთებულია თემის აქტუალურობა, მეცნიერული სიახლე, ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა, განსაზღვრულია კვლევის ძირითადი მიზნები და ამოცანები.

I თავი

ენობრივი ვითარება საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში

(მოკლე მიმოხილვა)

1917 წლის თებერვლიდან 1918 წლის 26-28 მაისამდე სამხრეთ კავკასიაში მკვეთრი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი ცვლილებების მიუხედავად, რუსული ენა კვლავ რჩებოდა გაბატონებულ და ერთადერთ პრესტიჟულ ენად მთელ სამხრეთ კავკასიაში.

საქართველოს ენობრივი ვითარება საგრძნობლად შეიცვალა 1918 წლის 26 მაისიდან, როცა შეიქმნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა, რომელმაც არსებობა შეწყვიტა 1921 წლის თებერვალ-მარტში საბჭოთა რუსეთის მიერ ქვეყნის ოკუპაცია-ანექსიის შედეგად.

1918-1920 წლებში საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ შეიმუშავა და მიიღო შემდეგი კანონები: პარლამენტში ენების გამოყენების წესების შესახებ, ადგილობრივ თვითმმართველობით ორგანოებში ენის ხმარების შესახებ და მომრიგებელ მოსამართლეთა ინსტიტუტის შესახებ. მნიშვნელოვანი ენობრივი რეფორმები განხორციელდა განათლების სისტემაშიც. ყველა ზემოთ დასახელებულ სტრუქტურასა და სფეროში ქართული სახელმწიფო ენის უპირატესობა იყო დაკანონებული, ამასთანავე გათვალისწინებული იყო საქართველოში მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობისა და დიასპორების ეთნიკურ-ენობრივი ინტერესები. ზოგ შემთხვევაში, დეპუტატების მიერ მიღებული ფრთხილი და ლოიალური გადაწყვეტილებები განპირობებული იყო

ცალკეული ადგილის სპეციფიკითა და საჭიროებებით. ყველა რეგულაცია ცხადყოფდა, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მაქსიმალურად იყო გარანტირებული ქვეყნის ძირითადი მოსახლეობისა და დიასპორების ეთნიკური და ენობრივი უფლებები.

საქართველოს ეროვნული საბჭოს მიერ, 1918-1920 წლებში მიღებული ენობრივი კანონები და დადგენილებები დაედო საფუძვლად 1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სახელმწიფო ენად ქართულის გამოცხადებას.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ აფხაზეთს სრული შინაგანი დამოუკიდებლობა დაუკანონა. საქართველოს ხელისუფლების მიერ მინიჭებული უფლებებით აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წევრებს შეეძლოთ, თავადვე განესაზღვრათ აფხაზეთში საქმისწარმოებისა და სწავლების ენა. სამწუხაროდ, საბჭოს წევრებმა არ გაითვალისწინეს ადგილობრივი ქართველებისა და აფხაზების, აგრეთვე მხარეში მცხოვრები დიასპორების ენობრივი კომპეტენცია და ქართულ სახელმწიფოში რუსულს მიანიჭეს ოფიციალური ენის სტატუსი. რაც მთავარია, დოკუმენტურად არ დასტურდება სეპარატისტთა შორის გავრცელებული მითი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების მხრიდან აფხაზური ენის უფლებების შელახვისა და ქართულის თავს მოხვევის შესახებ. პირიქით, მაშინდელი ხელისუფლება დიდ სიფრთხილეს იჩენდა ენობრივი საკითხების გადაწყვეტის საქმეში.

II თავი

საქართველოს რევოლუციური კომიტეტის, განათლების სახალხო კომისარიატისა და სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს ენობრივი პოზიციები

საბჭოთა რეჟიმი საქართველოს რევკომისა და განსახკომის მეშვეობით ტოტალურ კონტროლს ახორციელებდა და იდეოლოგიური ზეგავლენის საშუალებებად იყენებდა ბეჭდვით სიტყვასა და საგამომცემლო საქმიანობას, საოპერო და დრამატულ თეატრებს. იმდროინდელ საქართველოში არსებულ დაწესებულებებს სინამდვილეში მართავდა მხოლოდ საბჭოთა რუსეთის თვალი, ყური და ხელი - საქართველოს რევკომი, რომელიც ხშირად გასცემდა მხოლოდ ბოლშევიკების პარტიული მიზნებისთვის სასარგებლო გადაუდებლად და განუხრელად შესასრულებელ ნორმატიულ დოკუმენტებს. რეჟიმი თავისი რეგულაციებით, ერთი მხრივ, თითქოს უპირატეს როლს უსაზღვრავდა ქართულ სახელმწიფო ენას, მაგრამ იმავე დადგენილებებით გასცემდა მითითებებს რუსული და სხვა ენების ფართოდ და თავისუფლად გამოყენებისთვის. ეს იყო მათ მიერ განხორციელებული ენობრივი პოლიტიკის პროვოკაციული ხასიათის დადასტურება - პირდაპირ თუ ირიბად შეექმნათ არეალი რუსულის კვლავ დამკვიდრებისათვის, ხოლო საამისოდ სხვა ენებისთვისაც მცირედი უფლებების მინიჭება მხოლოდ ფონის შესაქმნელად იყო გამოყენებული. ამის თვალსაჩინო მაგალითებია თითქმის თანაბარი რაოდენობით გამოცემული ქართულ-რუსული გაზეთები, ქართული, რუსული და სომხური თეატრალური დასები, ასევე სამართალწარმოებასა და სასამართლოში პრაქტიკულად ყველა ენის თავისუფლად გამოყენება და სხვ.

ჩვენ მიერ მოძიებული საარქივო მასალებისა და საგაზეთო სტატიების მიხედვით იკვეთება, რომ 1921 წლისთვის საქართველოში მცხოვრები მოქალაქეების უმრავლესობა მონოლინგვური იყო და მხოლოდ მცირე ნაწილმა იცოდა რუსული ენა მეორე ენის სახით. ამას ადასტურებენ შემდეგი ფაქტები:

1. მოსახლეობის უმეტესობა მთავრობისგან მოითხოვდა სახელმწიფო ორგანოებში საქმისწარმოებისა და კომუნიკაციის ქართულ ენაზე წარმართვას;

2. ქართველი მუშები წერდნენ, რომ მშობლიური ენის გარდა არ იცოდნენ სხვა ენა და ითხოვდნენ განათლების ქართულ ენაზე მიღების უფლებას;
3. ქართველმა ახალგაზრდებმა არ იცოდნენ, ან ცუდად იცოდნენ რუსული ენა.

რევკომის მიერ მიღებული თუნდაც მართებული ენობრივი დადგენილებები ფორმალთა იყო და ისევ ხელისუფლების წარმომადგენლები არღვევდნენ კანონს სახელმწიფო ენის შესახებ, ვინაიდან:

1. მხოლოდ მმართველობით სტრუქტურებში მომუშავე პირებს შეეძლოთ სახელმწიფო დაწესებულებებიდან ქართული წარწერების წაშლა;
2. მმართველობით ორგანოებში უმეტესად მთავრობისთვის მისაღები რუსულენოვანი ადამიანები მუშაობდნენ, რომლებიც ქართულად დაწერილ განცხადებებს არ იღებდნენ;
3. ისევ მთავრობის მითითებით, ცალკეულ ადგილებში ქართულთან ერთად, სტატუსის არმქონე რუსული ენა ასრულებდა ოფიციალური ენის ფუნქციას;
4. ქართულთან ერთად რუსული სავალდებულო საგნად ისწავლებოდა მეოთხე კლასიდან;

ამრიგად, 1921 წელს საქართველოს რევკომის მიერ მიღებული ენობრივი პოლიტიკა საბჭოთა რუსეთის ენობრივი პოლიტიკის ნაწილი იყო, არ ასახავდა ქართველი ხალხის ნებას და არ იცავდა მის ეთნიკურ და ენობრივ ინტერესებს.

ეროვნული ინტერესების დაცვის საქმეში განსაკუთრებულ როლს ასრულებდა განათლების სახალხო კომისარიატთან არსებული **სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭო**, რომელსაც ხელმძღვანელობდა **ივანე ჯავახიშვილი**. საბჭო მრავალმხრივ მუშაობას ეწეოდა, მაგრამ მის საქმიანობაში განსაკუთრებით აქტუალური ენობრივი პრობლემების განხილვა და ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის ინტერესების დაცვა იყო. საბჭოს წევრ მეცნიერებს კარგად ესმოდათ, რომ ენასთან დაკავშირებული ყველა პრობლემა მეტად მნიშვნელოვანი იყო და მათი სწორად გადაწყვეტა შეასუსტებდა რუსული ენის მოძალებას.

III თავი

საბჭოთა კონსტიტუციები და ადგილობრივი რეგულაციები ენათა სტატუსისა და ფუნქციონირების შესახებ

1921 წლიდან 1926 წლამდე მიღებულ კონსტიტუციებსა და საკანონმდებლო აქტებში არ დაფიქსირებულა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა სახელმწიფო ენაზე ზრუნვის შესახებ. არცერთ მუხლში არ გამოკვეთილა ქართველთა ეთნიკური და კულტურული იდენტობის განვითარების ხელშეწყობის ვალდებულება. ამასთანავე, გაურკვეველი იყო, კონკრეტულად ვინ მოიაზრებოდნენ ეროვნულ უმცირესობებში და რომელი ეროვნების წარმომადგენლებს ექნებოდათ სახელმწიფო დაწესებულებებში მშობლიური ენის გამოყენების უფლება, ვინაიდან ტექნიკურად რთული შესასრულებელი იქნებოდა ადმინისტრაციულ ორგანოებში მოქალაქეებისთვის სხვადასხვა ენაზე მომსახურების მიღების უზრუნველყოფა.

დიდ სირთულეს ქმნიდა აფხაზეთში სამი სახელმწიფო ენის (აფხაზური, ქართული და რუსული) გარდა, მაზრებში, უბნებსა და სოფლებში ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ენების (სომხურის, ბერძნულის, გერმანულის, ესტონურის...) სრულფასოვნად გამოყენება. სწორედ ამიტომ წარმოიქმნებოდა საქმისწარმოების რუსულ ენაზე წარმართვის საჭიროება. შეიძლება ითქვას, რომ ეს ხელოვნური ენობრივი გარემო რუსული ენისა და რუსულ-საბჭოური პოლიტიკის სასარგებლოდ იქნა შემუშავებული, რაც, საბოლოოდ, მოკავშირე რესპუბლიკებში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების რუსიფიკაციას ისახავდა მიზნად.

1922, 1923 და 1926 წლების სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, აფხაზეთის სოფლებსა და დაბა-ქალაქებში ამა თუ იმ ეროვნების წარმომადგენელთა უმეტესობამ მშობლიურად თავისი ეროვნების ენა დაასახელა. ამავე მონაცემებით, აფხაზეთის სოფლებში მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ ქართველები და აფხაზები, რომლებმაც მშობლიურად ან სალაპარაკო ენად დაასახელეს ქართული და აფხაზური ენები. განსხვავებული ვითარება იყო ამ მხრივ დაბა-ქალაქებში, სადაც მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ ბერძნები, სომხები, ქართველები და რუსები, რომლებმაც რუსულ და ქართულ ენებს მიანიჭეს უპირატესობა, ვინაიდან დაბა-ქალაქებში რუსული და ქართული იყო კომუნიკაციის, განათლებისა და კულტურის ენები. შეიძლება ითქვას, რომ აფხაზეთის სოფლებში, სადაც ჯერ კიდევ მძლავრად არ იყო გატარებული რეჟიმის სასურველი ენობრივი პოლიტიკა, მოსახლეობა ლაპარაკობდა თავის მშობლიურ ენაზე - ქართულად ან აფხაზურად. დაბა-ქალაქებში კი სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ძირითადი საკომუნიკაციო, პრესტიჟული რუსული ენა თანდათან იკიდებდა ფეხს და ასუსტებდა ქართული ენის ფუნქციონირებას და სტატუსს.

IV თავი

ენობრივი პოლიტიკა ფორმალური და არაფორმალური განათლების სისტემაში

საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე წელს განათლების სახალხო კომისარიატმა განახორციელა შემდეგი ენობრივი რეფორმები:

1. ენობრივი კანონმდებლობით განისაზღვრა საქმისწარმოებისა და განათლების ენა;
2. გაიზარდა რუსულენოვანი სკოლების რაოდენობა;
3. გაძლიერდა რუსული ენის სტატუსი და ფუნქციები სასწავლებლებში. ქართულენოვან და არაქართულენოვან სკოლებში რუსული სავალდებულო ენად გამოცხადდა და ირიბად ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის სტატუსს გაუთანაბრდა;
4. შედგა ენათა სწავლების ახალი სასწავლო პროგრამები და გეგმები;
5. იმ რაიონებში, სადაც არაქართველი მოსახლეობა ცხოვრობდა, მასობრივად შეიქმნა ახალი არაქართულენოვანი სკოლები და კულტურული ორგანიზაციები;
6. ჩამოყალიბდა **ეროვნულ უმცირესობათა საბჭო** (ეუს-ი) და დაიწყო მისი მხარდაჭერით არაქართულ ენებზე სასწავლო წიგნებისა და ჟურნალების გამოცემა.

ცხადია, რომ დასახელებული რეფორმების აშკარა და ღია მიზანი იყო რუსული ენის სტატუსისა და ფუნქციის უფრო მეტად გაძლიერება ქართული ენის შესუსტების ხარჯზე. არაქართულენოვანი მოსახლეობისთვის მათ მშობლიურ ენებზე სწავლების გაფართოება და არაქართულ სკოლებში ქართული ენის უფლებების შეზღუდვა მიზნად ისახავდა ენობრივი კონფლიქტის წარმოქმნას ქართულ და არაქართულ მოსახლეობას შორის. ამ გზით არაქართველ მოსახლეობას ესპობოდა შესაძლებლობა, მეტად ინტეგრირებულიყო ქვეყნის ძირითად, სატიტულო მოსახლეობასთან და აიძულებდა მათ, ქართველებთან კონტაქტი დაემყარებინათ მესამე ენაზე, რაც კიდევ უფრო გააღრმავებდა გაუცხოებას.

1921-1922 წლების საარქივო მასალები მნიშვნელოვან და საინტერესო ინფორმაციას გვაწვდის ე.წ. სამხრეთ ოსეთის, აჭარისა და აფხაზეთის განათლების ენისა და ენობრივი სიტუაციის შესახებ. ირკვევა, რომ:

1. მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. სამხრეთ ოსეთში მრავალი ოსური სკოლა იყო გახსნილი, იქ მცხოვრებ ქართველთა და არაქართველთა უმრავლესობა (ოსები, სომხები, ბერძნები) საშინაო და განათლების ენად იყენებდა ქართულ ენას და მას მშობლიურ ენადაც მიიჩნევდა. ფორმალურად ოსურ სკოლებში სინამდვილეში სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა;

2. აჭარაში თურქი სასულიერო პირების მეშვეობით, რომლებიც ამავდროულად სასწავლებლებში მასწავლებლის ფუნქციასაც ითავსებდნენ, ფაქტობრივად იგნორირებული იყო ქართული სახელმწიფო ენა და მის ნაცვლად სწავლების ენად გამოყენებული იყო თურქული (და/ან არაბული);

3. აფხაზეთის განათლების კომისარიატი თვითნებურად, ალბათ, მოსკოვის კარნახითაც, საქართველოს განსახკომის ნებართვის გარეშე, უშუალო კავშირს ამყარებდა რუსეთის განათლების კომისარიატთან და იქიდან იღებდა მმართველობის დირექტივებს, რაც პირდაპირ სეპარატიზმის გამოვლინებადაც შეიძლება ჩაითვალოს. ადვილი წარმოსადგენია, როგორი საგანმანათლებლო და ენობრივი პოლიტიკა დაიგეგმებოდა რუსული განსახკომის მითითებებით. ნიშანდობლივია, ქართული განათლების კომისარიატის დაჟინებული მოთხოვნა, რომ აფხაზეთის წარმომადგენლობას შეეწყვიტა დამოუკიდებლად მოქმედება რუსეთის სტრუქტურასთან. ამავდროულად, საქართველოს განსახკომი აფხაზეთს ადგილობრივი ინტერესების სრულ დაცვას ჰპირდებოდა ერთიანი საგანმანათლებლო სისტემის შესაქმნელად, რაც თავისთავად იქ მცხოვრებთა ეთნიკურ-ენობრივი ინტერესების დაცვას გულისხმობდა.

1921-1922 წლებში ფორმალური განათლების სისტემის ენობრივი ვითარება ასეთ სურათს ქმნიდა:

- ეთნიკური სომხების ნაწილმა, კონფესიურად გრიგორიანმა ქართველებმა და ებრაელებმა მხოლოდ ქართული იცოდნენ და მას დედაენად მიიჩნევდნენ;

- ფორმალურად სომხურ და ბერძნულ სკოლებსა და ტექნიკუმებში რეალურად სწავლება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა;

- ბორჩალოს მაზრისა და წალკის რაიონის ბერძენი ბავშვები „თათრულად“ ლაპარაკობდნენ;

- ბერძენმა მასწავლებლებმა არ იცოდნენ ბერძნული ენა;

- ცოტანი იყვნენ რუსული ენის მასწავლებლები;

- განსახკომი ცდილობდა დაეცვა არაქართველთა ინტერესები, ამიტომ ზრუნავდა მათთვის ხელმისაწვდომი გამხდარიყო დედაენის სწავლება, თუმცა ამ მხრივ უფრო ხშირად რეალობა სასურველისაგან შორს იყო და ეს მცდელობები უფრო იდეოლოგიურ აქციებად რჩებოდა;

- განსახკომს არაქართული სკოლებისთვის საჭირო სახელმძღვანელოები შემოჰქონდა სხვა რესპუბლიკებიდან, რაც საქართველოს ეროვნულ ინტერესებს არ შეესაბამებოდა;

- ე.წ. ეროვნულ უმცირესობათა საბჭოს („სოვნაცმენის“, ანუ ეუს-ის) წევრები განსახკომისგან დაჟინებით მოითხოვდნენ, უზრუნველყო სომხური და ბერძნული ენების სწავლების საკითხები და პროვოკაციულად ცდილობდნენ ამ საკითხის გამწვავებას;

- ნაკლები ყურადღება ეპყრობოდა ქართული ენის სწავლების გაუმჯობესებასა და არაქართულ მოსახლეობაში მისი ცოდნის დონისა და მასშტაბის გაზრდას.

ამრიგად, შეუსაბამო წიგნები, სომხური და ბერძნული ენების არმცოდნე მასწავლებლები და მოსწავლეები, სასწავლო ლიტერატურის სიმწირე, ანდა სრული უქონლობა და უღარიბესი საგანმანათლებლო სივრცე ქმნიდა განათლების დაბალ დონესა და მოსწავლეთა მცირე კონტინგენტს. ასეთ გაუმართავ განათლების სისტემაში მხოლოდ რუსული ენის ფუნქციონირებისთვის იზრდებოდა არეალი, ვინაიდან ფორმალურად სომხურ, ბერძნულ, თათრულ და სხვა არაქართულ სკოლებში სწავლება სინამდვილეში რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა.

V თავი

ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენისა და ტერმინთშემოქმედების პრობლემები

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცული მასალების მიხედვით (ფონდი 300, ანაწერი # 3), ჯერ კიდევ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის დროს მოქმედებდა **სასწავლო კომიტეტი**, რომელიც სხვა საკითხებთან ერთად ქართული ტერმინოლოგიის შედგენა-დამკვიდრებაზეც ზრუნავდა. ამ კომიტეტმა მუშაობა განაახლა საბჭოთა პერიოდში განათლების სახალხო კომისარიატთან შექმნილი **სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს** სახელწოდებით.

სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარედ არჩეულ იქნა ივ. ჯავახიშვილი, მდივნად - მ. ზანდუკელი, ხოლო საბჭოს წევრები იყვნენ: მ. თაქთაქიშვილი, გედევანიშვილი, გ. ახვლედიანი, მ. ზანდუკელი, ს. გორგაძე, ვ. ბერიძე, კ. კეკელიძე, მ. კონიაშვილი, ალ. ჟორჟოლიანი, დ. უზნაძე, გ. ჭუმბურიძე, ევ. ჭოდოშვილი, ილ. ყიფშიძე, აკ. შანიძე, მ. შალამბერიძე, ალ. წერეთელი, ს. კაკაბაძე, თ. კიკვაძე.

ივანე ჯავახიშვილი საბჭოს უმთავრეს მიზნად ქართული ეროვნული ტერმინოლოგიის შექმნა-დაკანონებასა და ტერმინოლოგიური სიჭრელის დამღვევას მიიჩნევდა. ეს იყო **სტრატეგიული მიმართულება**. მართლაც, აღნიშნულ პერიოდში პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით სამეცნიერო საბჭოს მუშაობა აქტიურად და ნაყოფიერად მიმდინარეობდა. სამუშაო პროცესს წარმართავდნენ სხვადასხვა მიმართულების საგანგებო კომისიები, რომელთა მიერ დამუშავებული მასალები და რეკომენდაციები საბოლოოდ განიხილებოდა და მტკიცდებოდა სამეცნიერო საბჭოს მიერ.

1921 წელს აღნიშნული ორგანოს წევრებმა ძირითადად შეიმუშავეს ქართული სალიტერატურო ენისათვის მისაღები საერთო ფორმები. 1922 წლის სამეცნიერო საბჭოს სხდომებზე მეცნიერებმა დაამტკიცეს 128 ტექნიკური ტერმინი. 1922-1923 წლებში მეტ-ნაკლებად გამოიკვეთა ახალი ლექსიკური ერთეულების დამუშავების პრინციპები. 1923 წელს სამეცნიერო საბჭოს 30 სხდომაზე მიიღეს 1382 ტექნიკური ტერმინი, მათ შორის 1334 მათემატიკური და ფიზიკის 48 ტერმინი. აღნიშნული პერიოდის სხდომებზე განიხილეს ბოტანიკისა და დენდროლოგიის, ფიზიკის, მათემატიკის, სამხედრო და ზოგადად, სამეცნიერო-ტექნიკური ტერმინოლოგია.

მეცნიერები ერთხმად აღნიშნავდნენ, რომ ტერმინოლოგიის სიჭრელე საზიანო იყო ენისთვის. ისინი ხაზგასმით მიუთითებდნენ საქმის გადაუდებლობასა და ჩქარი ტემპით მუშაობის აუცილებლობაზე. ვვარაუდობთ, რომ საბჭოს წევრები სხდომებზე ხმამაღლა არ აჟღერებდნენ იმას, რომ მათ ცარიზმის პერიოდის მწარე გამოცდილების გათვალისწინებით რუსიფიკაციის ახალი ძალით შემოტევისა ემინოდათ და სურდათ, დაესწროთ ამ ხიფათისათვის და საქმე სწრაფად წაეწიათ წინ. 1923 წელს ივ. ჯავახიშვილმა განათლების სახალხო კომისარს წარუდგინა მოხსენება ტერმინთშემოქმედების საბოლოო შედეგების შესახებ, სადაც აღნიშნული იყო სხვადასხვა კომისიების მიერ შემუშავებული დებულებები, რომლებსაც სამეცნიერო საბჭო იყენებდა მუშაობის დროს, კერძოდ:

„1/ როდესაც ორი ტერმინია, ერთი საერთაშორისო და მეორე ქართულად ნათარგმნი, მაგრამ უვარგისი ენის კანონებისა თუ მნიშვნელობის თვალსაზრისით, რჩება საერთაშორისო, ქართული უარყოფილი უნდა იყოს.

2/ როდესაც ორი ქართული ტერმინი წესიერად არის ნაწარმოები და შეეფერება ცნებას, ორივე ტერმინი რჩება.

3/ თუ რამდენიმე ქართული ტერმინია, უპირატესობა ეძლევა იმას, რომელიც ენის კანონების თვალსაზრისით წესიერად არის ნაწარმოები“.

1928 წლისთვის ცალკე ფუნქციონირებდა **სამეცნიერო-სატერმინოლოგიო კომიტეტი**, რომელიც ექვემდებარებოდა განათლების სახალხო კომისარიატს და ამავდროულად, აღმასრულებელ ხელისუფლებას. როგორც ჩანს, ტერმინოლოგიის შექმნა-დაკანონებას მეცნიერულის გარდა, პოლიტიკური მნიშვნელობაც მიენიჭა. წინა წლებში მეცნიერთა მიერ შემუშავებული ტერმინოლოგიის შერჩევის პრინციპები ახალი დებულებებით შეიცვალა, კერძოდ, ფილიპე მახარაძისთვის მიუღებელი იყო "უაღრესად ნაციონალისტურ პრინციპებზე" "ნამალადევად შეთხზული" ტერმინები და მათ ნაცვლად ინტერნაციონალური ტერმინების გამოყენებასა და დამკვიდრებას მოითხოვდა.

VI თავი

ენობრივი ვითარება აფხაზეთის სახელმწიფო სსრ-ში

განსახილველ პერიოდში საქართველოს ტერიტორიაზე უმეტესწილად ქართული სახელმწიფო ენა გამოიყენებოდა საქმისწარმოებისა და სასაუბრო ენებად. ქართულის შემდეგ ყველაზე მეტად ხმარობდნენ რუსულ ენას, თუმცა შეუსაბამო შეფარდებაა რუსულის საქმისწარმოებისა (92 თემი) და მასობრივ სასაუბრო ენად (20 თემი) გამოყენების მაჩვენებლებს შორის. ეს ენა მეტწილად ოფიციალური ენის ფუნქციას ასრულებდა სხვადასხვა სტრუქტურებში, ხოლო ეროვნებით რუსებიცა და ამ ენაზე მოლაპარაკე სხვა ეროვნების ადამიანებიც გაცილებით ნაკლებნი იყვნენ. ამით კიდევ ერთხელ დასტურდება ის ფაქტი, რომ **რუსულის საქმისწარმოების ენად გამოყენების აუცილებლობა მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების მიერ შემუშავებული ენობრივი პოლიტიკით იყო გამყარებული.**

აფხაზეთის სახალხო განათლების კომისრის ა. ჭოჭუას მიერ შედგენილ დოკუმენტში უამრავი საინტერესო ფაქტი და მოვლენაა ასახული, დეტალურადაა გადმოცემული 1926-1927 წლებში აფხაზეთის სსრ-ს საგანმანათლებლო სფეროს ენობრივი ვითარება. ავტორი მოხსენების წინასიტყვაობაში შემართებით აღნიშნავდა, რომ კომუნისტურმა სისტემამ "ყველა ცალკეულ ეროვნებას შეუქმნა შესაძლებლობა თავისი ეროვნული კულტურის შენებისა და განვითარებისათვის", რომ აფხაზეთში მცხოვრებ ეთნოსებს შეეძლოთ განათლება მიეღოთ თავიანთ დედაენაზე და ამისთვის საჭირო ყველა პირობა იყო შექმნილი. სინამდვილეში, ამავე დოკუმენტში ა. ჭოჭუას მიერვე წარმოდგენილი სტატისტიკური მონაცემებითა და აღწერილობებით ხშირად საპირისპირო რამ დასტურდება, კერძოდ:

1. 1921 წლის მარტის ანუ გასაბჭოების შემდეგ აფხაზეთის სსრ-ს ტერიტორიაზე "სტიქიურად" გახსნილი სომხური და ბერძნული სკოლების დაფინანსებას საბჭოთა ხელისუფლება თვით სომხებსა და ბერძნებს ავალებდა;

2. სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებებში ერთად იყვნენ განთავსებული სხვადასხვა ენაზე მოლაპარაკე აღსაზრდელები და მასწავლებლები;

3. ადგილობრივად მასწავლებელთა კადრებისა და პედტექნიკუმების არარსებობის გამო სომხეთიდან ან თბილისიდან ჩამოდიოდნენ სომეხი მასწავლებლები და 2-3 კლასის განათლებამიღებული დაბალი კვალიფიკაციის ბერძენი მასწავლებლები;

4. ბერძნული ენის შესწავლის გასაადვილებლად დაიგეგმა აღნიშნული ენის რეფორმა: ორთოგრაფიისა და სალაპარაკო ენის გამარტივება;

5. სხვა რესპუბლიკებიდან შემოჰქონდათ რუსული, სომხური, ბერძნული, ესტონური სახელმძღვანელოები და დამხმარე ლიტერატურა;

6. სკოლები მარაგდებოდა რუსულენოვანი იდეოლოგიზებული გაზეთებით;

7. ქობ-სამკითხველოები სავაჭროებსა და ფარდულებში იყო შეყუჟული, ბერძნული ქობ-სამკითხველოები რუსული წიგნებით იყო სავსე, ბერძნულ ლიკპუნქტებში კი სწავლება რუსულად მიმდინარეობდა;

8. ესტონელი ბავშვები მაღალი საფეხურის რუსულენოვან სკოლებში აგრძელებდნენ სწავლას;

9. ერთ სკოლაზე 800 რუსი ბავშვი ნაწილდებოდა;

10. სკოლები განთავსებული იყო შეუსაბამო გასარემონტებელ შენობა-ნაგებობებში, ჰქონდათ უღარიბესი ინვენტარი და სასწავლო საშუალებები.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი მონაცემების უმრავლესობით აფხაზეთში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნოსების ეროვნული, ენობრივი და კულტურული განვითარებისთვის თითქმის არაფერი კეთდებოდა და პირობები მხოლოდ რუსული ენის გავრცელებისა და დამკვიდრებისთვის იყო შექმნილი.

იმავე საანალიზო მასალაში ყურადღება მხოლოდ აფხაზეთზე არის გამახვილებული, რაც მიკერძოებად მოჩანს. დოკუმენტში ქართული ენის ფუნქციონის შესახებ მხოლოდ ისაა აღნიშნული, რომ ქართველი მასწავლებლების ნაკლებობა და ქართული სახელმძღვანელოების საკმარისი რაოდენობა ყოფილა სკოლებში. ამის საპირისპიროდ, აფხაზური ენის, დამწერლობის, ლიტერატურის, სახელმძღვანელოების, საქმისწარმოების, სასწავლებლების, პედაგოგიური კურსების, მასწავლებლებისა და თეატრალური სტუდიის აუცილებელ საჭიროებაზე არაერთხელ აღინიშნა ფაქტების აღწერებასა თუ დასკვნებში. შერეულ მოსახლეობაში განათლების, სამართალწარმოებისა და საქმისწარმოების ენად რუსულის გამოყენება, აგრეთვე დიდი რაოდენობის რუსული ლიტერატურისა და რუსულის მასწავლებლების არსებობაც არ დაუმაღავთ მოხსენებაში. მაშასადამე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ მე-20 საუკუნის 20-იანი წლების აფხაზეთის სსრ-ს ტერიტორიაზე სამი სახელმწიფო ენიდან მხოლოდ რუსული ენისთვის იქმნებოდა ხელსაყრელი გარემო მისი გავრცელებისა და უკეთ დამკვიდრებისთვის, თუმცა აფხაზები საბჭოთა ხელისუფლებას თავგამოდებით სთხოვდნენ აფხაზური ენისა და კულტურის განვითარებისთვის ხელშეწყობას.

სახელმწიფო დაწესებულებებში სამი ენის გამოყენების რთული სქემა ამგვარ სურათს ქმნიდა: ქართული გამოიყენებოდა მხოლოდ ერთ - გალის მაზრაში, აფხაზური - ორში (გუდაუთასა და კოდორში), ხოლო რუსული - სამ ადმინისტრაციულ ერთეულში (გაგრისა და სოხუმის მაზრებში, ასევე ქ. სოხუმში). ამ მონაცემებიდან ჩანს, რომ ქალაქულად აფხაზური და რუსული უპირატეს მდგომარეობაში იყვნენ, ვინაიდან მათი ფუნქციონირების არეალი უფრო ვრცელი ჩანდა. სხვა საკითხია, რომ **პრაქტიკულად შესაძლებელი არ იყო აფხაზური ენის საქმისწარმოების ენად გამოყენება.** ასევე პრობლემური იყო საკანონმდებლო აქტების სრული სიზუსტით თარგმნა აფხაზურ ენაზე, რადგან არც საამისოდ აუცილებელი ტერმინოლოგია არსებობდა და არც პროფესიონალი მთარგმნელები, ხოლო სამწიგნობრო ენის ნორმები ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილ-შემუშავებული. ამიტომ გუდაუთისა და კოდორის მაზრებშიც აფხაზურის ნაცვლად, საქმისწარმოებისათვის რუსულ ენას იყენებდნენ. ე.ი., აფხაზეთის სსრ-ს 5 მაზრაში რუსულად მიმდინარეობდა საქმისწარმოება და მხოლოდ 1 (გალის) მაზრაში - ქართულად.

მაზრებისა და ცენტრალური ორგანოების ურთიერთობისას ენათა გამოყენება დაბალანსებული იყო, კერძოდ, მაზრის წარმომადგენლები ცენტრალური ორგანოების მიერ არჩეულ ენაზე მიმართავდნენ ამ უკანასკნელთ და - პირიქითაც. ამით ისინი თითქოს ერთმანეთის ენობრივ არჩევანს აღიარებდნენ.

სასოფლო საბჭოებში საქმისწარმოებისათვის სოფლის მცხოვრებლებს შეეძლოთ აერჩიათ მოსახლეობის უმრავლესობის ენა, ან სხვა მათთვის სასურველი ენა. თუმცა ნებისმიერ შემთხვევაში მაზრებისთვის მაზრების აღმასკომის მიერ არჩეულ ენაზე უნდა მიემართათ. გარდა ამისა, ნებისმიერ ადამიანს შეეძლო მშობლიურ ენაზე მიემართა სახელმწიფო სტრუქტურისათვის.

მაშასადამე, სამი სახელმწიფო ენის გარდა, საქმისწარმოებისათვის გამოყენებული უმრავლესობის ენა, შესაძლოა, ყოფილიყო ბერძნული ან სომხური, ვინაიდან, ძირითადად, დიასპორათაგან მხოლოდ ეს ენოვები ცხოვრობდნენ კომპაქტურად აფხაზეთის სხვადასხვა სოფლებში. ცაკისა და სასოფლო საბჭოების წარმომადგენლები თვითონ ირჩევდნენ საქმისწარმოების ენებს და ერთმანეთს არჩეულ ენებზე მიმართავდნენ, ხოლო მაზრების ენები დადგენილი იყო ზემოთ აღნიშნული განაწილების მიხედვით. აქ და სხვა დოკუმენტებში აღწერილ ენათა გამოყენების წესებს შესაძლოა ენობრივი ქაოსი და მოჩვენებითი უფლებების დეკლარაცია ეწოდოს.

საგანგებოდ არის მითითებული, რომ მიმდინარეობდა სამეცნიერო მუშაობა ეროვნული აფხაზური ლიტერატურისა და მუსიკის შესაქმნელად. ჩვენ მიერ მოძიებულ აფხაზეთის ოფიციალური პირების სხვა ანგარიშებშიც ხშირად ხაზგასმული იყო მხოლოდ ის საკითხები, რომლებიც აფხაზურ ენასა და კულტურას ეხებოდა, მაგრამ ყურადღება საერთოდ არ ექცეოდა იმას, რომ აფხაზეთში ძირითად მოსახლეობად დეკლარირდებოდნენ აფხაზები და ქართველები, ამ უკანასკნელებს კი სწორედ ამის გამო ესაჭიროებოდათ ისეთივე ყურადღება, როგორც აფხაზურ ენას, ლიტერატურას, მეცნიერებასა და ხელოვნებას. სამწუხაროდ, 20-იანი წლების აფხაზეთის შესახებ ჩვენ მიერ გამოვლენილ არცერთ საარქივო მასალაში არ დასტურდება აფხაზეთის მმართველი წრეების სერიოზული ზრუნვა ქართული სალიტერატურო ენის, ფოლკლორის, მათი კულტურის განვითარებისა და მეცნიერული კვლევის მიმართულებით.

ძირითადი დასკვნები

ამრიგად, წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებული საარქივო დოკუმენტები ცხადად წარმოგვიდგენს საქართველოში XX საუკუნის 20-იან წლებში მიმდინარე ძირითად სოციოლინგვისტურ ტენდენციებს და იმ პოლიტიკას, რომელსაც ახორციელებდა ქვეყნის ოკუპაცია-ანექსიის შედეგად გაბატონებული კოლაბორაციონისტული კომუნისტური რეჟიმი. ამ რეჟიმის მთავარი ამოცანა იყო მოსკოვში დაგეგმილი პოლიტიკის განხორციელება, რაშიც უმთავრესი ადგილი ეჭირა ეროვნულობის წინააღმდეგ ბრძოლას, სხვადასხვა ეროვნების მოსახლეობის შერწყმას და კომუნისტური იდეოლოგიით მათ მასობრივად აღზრდას. საქართველოში საბჭოური იდეოლოგია ინერგებოდა, ერთი მხრივ, ცარიზმის ანტიეროვნული პოლიტიკის სამართლიანი კრიტიკისა და, მეორე მხრივ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ენობრივი პოლიტიკის ფსევდოკრიტიკის დროშით - მოსახლეობას უნერგავდნენ იმ აზრს, თითქოს 1918-1921 წლების დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლება მეფის რუსეთის რეჟიმის თანაბრად ახორციელებდა არაქართული მოსახლეობის ასიმილაციის პოლიტიკას, რაც არ დასტურდება არცერთი ისტორიული წყაროს მონაცემებით, თუმცა ამ ყალბმა იდეოლოგიამ, რომელიც აქტიურად ინერგებოდა მთელი საბჭოთა პერიოდის განმავლობაში საგანმანათლებლო სისტემის, მასმედიის, კულტურის მეშვეობით, თავისი

კვალი დღემდე დატოვა უპირველეს ყოვლისა არაქართულ მოსახლეობაში.

კომუნისტური რეჟიმის მიერ დასახული მთავარი ამოცანების შესრულებაში განსაკუთრებული როლი ეკისრებოდა ენობრივ პოლიტიკას.

თუ 1918 წლის 26 მაისიდან 1920 წლის თებერვალ-მარტამდე დამოუკიდებელი საქართველოს ხელისუფლებამ შეიმუშავა ენობრივი რეგულაციების ნაწილი, რომლებითაც იწყებოდა ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის ფუნქციების ზრდა, ამასთანავე გათვალისწინებული იყო სხვაენოვანი მოსახლეობის ეთნიკურ-ენობრივი ინტერესები, რადიკალურად განსახვავებული ვითარება შეიქმნა 1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის შემდგომ. სახელდობრ:

1. საარქივო მასალები ადასტურებს, რომ საბჭოთა რეჟიმის პირობებში ენობრივი პოლიტიკის ძირითადი დამგეგმავი იყო საქართველოს რევკომი და ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი, ხოლო უმთავრეს განმახორციელებელ ორგანოებად გამოდიოდნენ განათლების სახალხო კომისარიატი და მასთან არსებული ეროვნულ უმცირესობათა საბჭო (ეუს-ი). განსახკომისა და ეუს-ის მეშვეობით რეჟიმი ტოტალურ კონტროლს ახორციელებდა განათლების სისტემაზე, ბეჭდვით სიტყვასა და საგამომცემლო საქმიანობაზე, საოპერო და დრამატულ თეატრებზე და ა. შ. ეს ორგანოები თავიანთი რეგულაციებით, ერთი მხრივ, თითქოს უპირატეს როლს უსაზღვრავდნენ ქართულ სახელმწიფო ენას, მაგრამ პარალელურად გასცემდნენ მითითებებს რუსული და სხვა ენების ფართოდ და თავისუფლად გამოყენებისთვის. ამ პირობებში გამონაკლისს წარმოადგენდა განსახკომთან არსებული სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭო (თავმჯდომარე - პროფ. ივ. ჯავახიშვილი), რომელიც სწორ ენობრივ პოლიტიკას ახორციელებდა და აქტიურად მუშაობდა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების დადგენაზე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შემუშავებასა და უმაღლეს სასწავლებლებში ქართული ენის ფუნქციონირების გაფართოებაზე.

2. საქართველოში 1921 წლისთვის მცხოვრები მოქალაქეების უმრავლესობა მონოლინგვური იყო და მხოლოდ მათმა მცირე ნაწილმა იცოდა რუსული ენა მეორე ენის სახით. მოსახლეობის უმეტესობა მთავრობისგან მოითხოვდა სახელმწიფო ორგანოებში საქმისწარმოებისა და კომუნიკაციის ქართულ ენაზე წარმართვასა და განათლების ქართულ ენაზე მიღების უფლებას.

3. რევკომის მიერ მიღებული ზოგი მართებული ენობრივი რეგულაციაც კი ფორმალურად რჩებოდა და ისევ ხელისუფლების წარმომადგენლები არღვევდნენ მათ. ამ გზით საქართველოში რუსული ენა იფართოებდა გამოყენების არეალს და არაოფიციალურად ასრულებდა სახელმწიფო ენის ფუნქციას. შესაბამისად, 1921 წელს დაწყებული საქართველოს რევკომის მიერ წარმოებული ენობრივი პოლიტიკა საბჭოთა რუსეთის ენობრივი პოლიტიკის ნაწილი იყო, არ ასახავდა ქართველი ხალხის ნებას და არ იცავდა მის ეთნიკურ და ენობრივ ინტერესებს.

4. 1921 წლიდან 1926 წლამდე მიღებულ საბჭოთა საქართველოს კონსტიტუციებსა და საკანონმდებლო აქტებში საქართველოს სახელმწიფო ენად გამოცხადდა ქართული, ხოლო უფლებები გაეზარდათ სომხურს, თათრულს (აზერბაიჯანულს), ოსურს, ბერძნულს, გერმანულს, ხოლო აფხაზეთში ერთდროულად 3 ენას მიენიჭა სახელმწიფო ენების სტატუსი: აფხაზურს, ქართულსა და რუსულს. საქართველოში მცხოვრებ დიასპორებს ეროვნული და კულტურული განვითარებისთვის თავისუფლად შეეძლოთ გამოეყენებინათ თავიანთი მშობლიური ენები, თუმცა მათ არავინ ავალდებულებდა ქართულის, როგორც სახელმწიფო ენის შესწავლას. კონსტიტუციებში არ დაფიქსირებულა სახელმწიფოს პასუხისმგებლობა ქართულზე, როგორც სახელმწიფო ენაზე ზრუნვის შესახებ. არცერთ მუხლში არ გამოკვეთილა ქართველთა ეთნიკური და კულტურული

იდენტობის განვითარების ხელშეწყობის ვალდებულება. ამასთანავე, გაურკვეველი იყო, კონკრეტულად ვინ მოიაზრებოდნენ „ეროვნულ უმცირესობებში“ და რომელი ეროვნების წარმომადგენლებს ექნებოდათ სახელმწიფო დაწესებულებებში მშობლიური ენის გამოყენების უპირატესი უფლება.

5. განხორციელებული რეფორმების აშკარა მიზანი იყო რუსული ენის სტატუსისა და ფუნქციის უფრო მეტად გაფართოება ქართული ენის შესუსტების ხარჯზე. არაქართულენოვანი მოსახლეობისთვის მათ მშობლიურ ენებზე სწავლების გაფართოება და არაქართულ სკოლებში ქართული ენის უფლებების შეზღუდვა სამომავლო მიზნად ისახავდა ენობრივი კონფლიქტის წარმოქმნას ქართულ და არაქართულ მოსახლეობას შორის. ამ გზით არაქართველ მოსახლეობას ესპობოდა შესაძლებლობა, მეტად ინტეგრირებულიყო ქვეყნის ძირითად, სატიტულო მოსახლეობასთან და აიძულებდა მათ, ქართველებთან კონტაქტი დაემყარებინათ მესამე ენაზე, რაც კიდევ უფრო გააღრმავებდა გაუცხოებას. ამ კონტექსტში აღსანიშნავია, რომ ზოგიერთ ენაზე ე.წ. ეროვნული სკოლების (სომხურის, ბერძნულის, ოსურის...) შექმნა ბევრგან მხოლოდ იდეოლოგიური აქცია და ფორმალობა იყო, ვინაიდან რეალურად არც მოსწავლეებმა, არც მასწავლებლებმა და არც მშობლებმა არ იცოდნენ ეს ენები და არ არსებობდა მათზე შექმნილი სახელმძღვანელოები, რის გამოც სწავლისა და სწავლების ენად ინერგებოდა რუსული. განსახკომთან არსებული ე.წ. ეროვნულ უმცირესობათა საბჭოს („სოვნაცემენის“, ანუ ეუს-ის) წევრები დაჟინებით მოითხოვდნენ, უზრუნველყოთ სომხური და ბერძნული ენების სწავლების საკითხები და პროვოკაციულად ცდილობდნენ ამ პრობლემის გამწვავებას.

6. საბჭოთა რეჟიმი განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას აქცევდა და ბიუჯეტის მნიშვნელოვან ნაწილს უთმობდა მთელ საბჭოთა კავშირში არაფორმალური განათლების მრავალფეროვანი სისტემის შექმნას. ამ მხრივ გამონაკლისი არც საქართველო იყო. საანალიზო პერიოდში შექმნილი წერა-კითხვის უცოდინრობის სალიკვიდაციო პუნქტები, ქობ-სამკითხველოები, კლუბები, გლეხთა სახლები, პარტიული და კომკავშირული სკოლები და სხვანი ყველაზე ნაკლებად ზრუნავდნენ მოსახლეობაში განათლების დონის ამაღლებაზე. მათი ნამდვილი მიზანი მოსახლეობის სოციალურად გაერთგვაროვნება, დენაციონალიზაცია და რუსიფიკაცია იყო. ამას ადასტურებს ის ფაქტი, რომ დოკუმენტებში ზოგჯერ ეროვნულ უმცირესობებს „ჩამორჩენილ“ მოსახლეობად ნათლავდნენ ოფიციალური პირები, ხოლო აფხაზეთში შედგენილ ერთ-ერთ დოკუმენტში („პარტიული მუშაობა ნაცუმცირესობაში“) აღნიშნულია შემდეგი დეტალი: „ნაცუმცირესობებით დასახლებულ რაიონებში პარტიულ უჯრედებსა და პარტიულ მუშაკთა კადრებს დიდი მნიშვნელობა აქვთ, ვინაიდან აქ არ არის საჭირო, საქმით განხორციელდეს პარტიის ეროვნული პოლიტიკა, რომელიც განსაკუთრებით რთულია აფხაზეთის პირობებში“. ერთადერთი სიკეთე, რაც საბჭოთა ხელისუფლებამ რეალურად მოიტანა, იყო საგანმანათლებლო სისტემის მასობრივად დანერგვა და წერა-კითხვის უცოდინრობის ასევე მასობრივი ლიკვიდაცია.

7. განსახილველ პერიოდში საქართველოს ტერიტორიაზე უმეტესწილად ქართული სახელმწიფო ენა გამოიყენებოდა საქმისწარმოებისა და კომუნიკაციის ენებად. ქართულის შემდეგ ყველაზე მეტად იყენებდნენ რუსულ ენას, თუმცა მკვეთრი სხვაობა იყო საქმისწარმოების ენად რუსულის გამოყენებასა (92 თემი) და მასობრივ სასაუბრო ენად (20 თემი) მისი ფუნქციონირების მაჩვენებლებს შორის. ეს ენა მეტწილად ოფიციალური ენის ფუნქციას ასრულებდა სხვადასხვა სტრუქტურებში.

8. მოსახლეობის 1926 წლის აღწერის მონაცემების მიხედვით, საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების დიდი უმრავლესობა დედაენად აღიარებდა თავისი ეროვნების ენას. ცარიზმის რუსიფიკატორული ენობრივი პოლიტიკის მიუხედავად, ქართველების 90%-ც დედაენად მიიჩნევდა თავის მშობლიურ ქართულ ენას.

მცირე იყო იმ ადამიანთა წილი, ვინც სხვისი ეროვნების ენას თვლიდა თავის დედაენად, ამ ჯგუფის მოსახლეობაში ქართულის ცოდნა უფრო ხშირი იყო, ვიდრე რუსულისა, რაც **ბუნებრივ ენობრივ პროცესს** ასახავდა - უმცირესობა თავს ვალდებულად მიიჩნევდა, საკუთარი ინტერესების სარეალიზაციოდ ესწავლა ქვეყნის სატიტულო ეთნოსის ენა. ზოგადად მთელი ქვეყნის მასშტაბით ჯერ კიდევ ცოტა იყო წერ-კითხვის მცოდნეთა წილი, ხოლო წერა-კითხვის მცოდნეთა უმრავლესობა წერდა და კითხულობდა მხოლოდ თავის მშობლიურ ენაზე.

9. ჩვენ მიერ გაანალიზებულ საარქივო მასალებში მეტად საყურადღებო ცნობებია წარმოდგენილი მხოლოდ იდეოლოგიური მოსაზრებების გამო განსაკუთრებული სტატუსის მქონე აფხაზეთის სსრ-ს შესახებ. 1922, 1923 და 1926 წლების სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, აფხაზეთის სოფლებსა და დაბა-ქალაქებში ამა თუ იმ ეროვნების წარმომადგენელთა უმეტესობამ მშობლიურად თავისი ეროვნების ენა დაასახელა. აფხაზეთის სოფლებში, სადაც ჯერ კიდევ მძლავრად არ იყო გატარებული რეჟიმის სასურველი ენობრივი პოლიტიკა, მოსახლეობა მასობრივად ლაპარაკობდა თავის მშობლიურ ენაზე - ქართულად ან აფხაზურად, დაბა-ქალაქებში კი სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს შორის ძირითადი საკომუნიკაციო, პრესტიჟული ენის ფუნქციას ასრულებდა რუსული ენა.

10. აფხაზეთის სსრ-ს ტერიტორიაზე გავრცელებულ ენებს სხვადასხვაგვარი პირობები შეექმნა: სამი სახელწიფო ენის გვერდით გამოყენების საკმაოდ ფართო შესაძლებლობები გაუჩნდა სომხურ, ბერძნულ, ნაწილობრივ ესტონურ, გერმანულ და თურქულ ენებს. ისინი ერთხანს იხმარებოდა ფორმალური და არაფორმალური განათლების დაწესებულებებში. რაც შეეხება მეგრულს, ლაზურსა და სვანურს, მათ მიმართ საანალიზო პერიოდში დიფერენცირებული დამოკიდებულება შეინიშნება: ლაზურისათვის შეიქმნა დამწერლობა ლათინური ანბანის ბაზაზე, დაარსდა გაზეთი „მჭითა მურუცხი“ და, როგორც ჩანს, იწყებოდა მზადება ლაზურის განათლების სისტემაში დასაწერად, მაგრამ ამგვარი პროცესები არ შეხებია არც მეგრულსა და არც სვანურს.

11. აფხაზეთში ოფიციალურად დაწესდა სახელმწიფო ენების დანაწილება მაზრებისა და თემების (სასოფლო საბჭოების) მიხედვით: ქართული გამოიყენებოდა მხოლოდ ერთ მაზრაში (გალში), აფხაზური - ორში (გუდაუთასა და კოდორში), ხოლო რუსული - სამ ადმინისტრაციულ ერთეულში (გაგრისა და სოხუმის მაზრებში, ასევე ქ. სოხუმში). ამ მონაცემებიდან ჩანს, რომ **აფხაზური თითქოსდა უპირატეს მდგომარეობაში იყო ქართულთან შედარებით, მაგრამ პრაქტიკულად შეუძლებელი აღმოჩნდა (და ეს ასევე იყო მოსალოდნელი!) აფხაზური ენის საქმისწარმოების ენად გამოყენება.** ასევე პრობლემური იყო საკანონმდებლო აქტების **ზუსტად თარგმნა აფხაზურ ენაზე, რადგან არც საამისოდ აუცილებელი ტერმინოლოგია არსებობდა და არც პროფესიონალი მთარგმნელები, ხოლო სამწიგნობრო ენის ნორმები ჯერ კიდევ არ იყო დადგენილ-შემუშავებული.** თვით აფხაზი ფუნქციონერებიც (ნ. ლაკობა, ს. ჭანბა, ა. ჭოჭუა) თავიანთ ტექსტებში აღიარებდნენ, რომ სინამდვილეში გუდაუთისა და კოდორის მაზრებში აფხაზურის ნაცვლად ინერგებოდა რუსული ენა, ხოლო ეთნიკურად შერეულ თემებში ასევე რუსული იყო გაბატონებული იმ შემთხვევებშიც კი, როცა ამ თემებში არც ერთი რუსი არ ცხოვრობდა. ანალოგიური ვითარება იყო დანარჩენი საქართველოს მსგავს თემებში.

მაშასადამე, ჩვენ მიერ მოძიებული საარქივო მასალებისა და სხვა ემპირიული მასალების მიხედვით XX საუკუნის 20-იანი წლების საქართველოს ენობრივი სიტუაცია შეიძლება ასე შეფასდეს:

რეალურად კომუნისტური რეჟიმი მიზნად ისახავდა ეროვნულობისაგან დაცლილი და ერთ ენაზე ალაპარაკებული, სოციალურად გაუდიფერენცირებელი საზოგადოების ჩამოყალიბებას. საბჭოთა ხელისუფლება დედაქალაქსა და ქვეყნის განაპირა მხარეებში, განსაკუთრებით ავტონომიებში ახორციელებდა პროვოკაციულ ენობრივ პოლიტიკას სატიტულო ეთნოსის დედაენის, ანუ საქართველოს სახელმწიფო ენის უფლებების განუხრელი შეკვეცის, დიასპორათა ენების ფსევდოუფლებების დეკლარაციულად წინ წამოწევისა და რუსული ენის ფუნქციობის სფეროების უწყვეტი ზრდისკენ მიმართული პოლიტიკით.

სადისერტაციო თემასთან დაკავშირებული პუბლიკაციები

1. ტერმინოლოგიის შემუშავების პრინციპები და მათი დაკანონების პროცედურა 1918-1923 წლებში (საარქივო მასალების მიხედვით). I საერთაშორისო კონფერენცია, ტერმინოლოგია - მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა (თეზისები), ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2018, გვ. 84-85;
2. ოსური სკოლების განათლების ენა 1921 წელს (საარქივო მასალების მიხედვით). მეოთხე საერთაშორისო კონფერენცია, ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა პერსპექტივები (თეზისები), ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი, 2018, გვ. 92;
3. საქართველოს განსახკომის ენობრივი რეფორმები 1921 წელს. „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XXI, ქუთაისი, 2017, გვ. 401-409;
4. 1918-1920 წლების ენობრივი კანონმდებლობა აფხაზეთის ავტონომიაში. „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება“, ტ. 44, თბილისი, 2016, გვ. 285-292;
5. აფხაზეთის მოსახლეობის ეროვნული და ენობრივი განაწილება 1922-1926 წლების აღწერების მიხედვით. „ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული“, VII, ქუთაისი, 2016, გვ. 377-381;
6. 1918-1920 წლების ენობრივი კანონმდებლობა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XIX, ქუთაისი, 2015, გვ. 205-212;
7. საქართველოს სსრ განათლების სახალხო კომისარიატის აკადემიურ ცენტრთან არსებული სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭოს შესახებ. „ფილოლოგიური პარალელები“, N4, თბილისი, 2012, 345-353;
8. აფხაზეთის, აჭარისა და შიდა ქართლის რეგიონების სოციოლინგვისტური პრობლემები. „ფილოლოგიური პარალელები“, N 5, თბილისი, 2012, 338-348.

LEPL Sokhumi State University

Faculty of Humanities

Doctoral Program

"Kartvelian Linguistics"

with the right of manuscript

Sofiko Chaava

Georgian language situation according to archival materials

(20s of the 20th century)

Thesis presented for the Academic Degree of PhD in philology

Dissertation bulletin

Tbilisi

2019

The dissertation work is carried out at LEPL Sokhumi State University at Faculty of Humanities

Scientific supervisors:

Experts:

Official Opponents:

The defense of the thesis will be held at Sokhumi State University at (დრო)..., on (თვე, ოცობვი)..., 2019, at the meeting of Dissertation Board of the Philological Sciences of the Faculty of Humanities of the Sokhumi State University

Address: Tbilisi, Anna Politkovskaya str. № 26, VII Floor, Presentation Room.

Secretary of the Dissertation Board:

General characterization of the dissertation thesis

Topicality of the theme. Georgian linguistic situation changes in the footsteps of ongoing socio-political, economic and other processes in the country. In many cases the internal and external orientations of the state determine the status, functional distribution of languages, language competence, language self-identity of peoples of different nationalities and so on. In Georgian linguistic literature many works are dedicated to the language situation in different periods of Georgia. Basing on the **archival materials** the present work is the first monographical study which analyzes the language situation of Georgia in the 1920s. Predominantly, sociolinguistic materials preserved in the funds of the **Central Executive Committee, Georgian Revolutionary Committee** and **People's Education Commissariat of Georgia** are applied. In addition to the general-linguistic situation in Georgia, the language trends of newly created administrative autonomies for that time - Apkhazian ASSR, Ajarian ASSR and South Ossetian Autonomous Region are discussed in detail. The research has revealed a number of previously unknown documents which clearly demonstrate how the russifying language policy was planned and implemented in the formal and non-formal educational system, in the state structures, courts and different fields of culture. In fact, for the Soviet regime the language was one of the most powerful tools by what it provoked disagreements and discontent among the nations. The ultimate result of the artificially created ethnic and language environment was to upbringing a denationalized and linguistically russified, highly ideologized "new Soviet man".

Analyzed materials show that the Communist ideology was implanted in Georgia, on the one hand under the slogan of criticizing the Tsarism's anti-national politics and on the other, of pseudo-criticizing of language politics of the Democratic Republic of Georgia. Against this background, with the cause of formal increasing of the rights of various ethnic diasporas (according to term of those times "national minorities"), the functioning area of the Russian language was actually expanding and the basis for the provocation of inter-ethnic relations was laid.

Objective analysis of documentary sources and empirical materials will facilitate to assess and understand the Soviet past, will help the Georgian state to implement the language policy properly and to avoid the errors.

Main goals and objectives of the research

Main research goal was to obtain and analyze hitherto unknown archival materials reflecting sociolinguistic aspects of the 1920s, which outline Georgia's language situation of that period. Dissertation work also utilizes the materials of magazines, journals, newspapers, census and the works of various authors on the issue.

Scientific novelty of the work

Various linguistic documents which are preserved in the funds of the People Education Commissariat, Revolutionary Committee and Central Executive Committee of Georgia of the National Archives of Georgia have been obtained and analyzed by the author of the work for the first time. Research result discloses archival materials which describe the status and functional distribution of (educational, office, law, culture and mass colloquial) languages, indicators of linguistic competence, ethnic and linguistic self-identity, history and development of scientific and school terminology.

The study materials obtained by the author, demonstrate how the Soviet regime tried to create a bilingual (Georgian-Russian) ground in Georgia to develop a monolingual (Russian) environment in the next stage. It is true that in the 1920s only Russia had the status of state language in the territory of Apkhazia ASSR, but in fact, throughout the country, along with Georgian language Russian was an official and dominant one. However, it should be accented that despite the artificially diverse language situation and the dominant role of the Russian language, the sources confirm that the vast majority of Georgians and most of the peoples of other nationalities living in Georgia did not know the Russian language. Their 99% have named mother language as a native and spoken one.

The obtained materials confirm that Russia's violent language policy has failed by the end of the 1920s, and the planned bilingualism has not become popular. However, in educational system and official sphere Russia had unlimited possibility to expand its functional capacity. Artificially created many different-language schools and state structures were the ways to disseminate Russian. In particular, the Soviet authorities didn't or could not provide non-Georgian schools with elementary conditions. Just in this language situation there was a need to use the Russian language. Thus, Russia gradually gained the second and dominant language status.

Materials presented in the work illustrate the language policy implemented by the Soviet authorities in Georgia, which aimed to change the language and ethnic self-identity of peoples (including Georgians) of different nationalities living in the country. As a result of these processes, Russian-speaking society with Soviet thinking should have been created, which has been largely implemented after decades.

Research methods

Descriptive and statistical methods are used in researching the dissertation thesis.

Practical value of the thesis

The obtained documentary materials and research outcomes will be useful for linguists, historians, conflictologists (in particular, the researchers interested in the autonomous republic of Abkhazia and South Ossetia), professionals of formal and informal education, journalists, sociologists and those interested in the issue.

Structure and volume of the work

Dissertation work includes 245 printed pages. It consists of introduction, 6 chapters and core conclusions. List of literature and sources is added to the work.

Main content of the work

In the introduction of the thesis there is given a general characterization of the study topic, the actuality of the topic, scientific novelty, practical importance of the work are argued, main research goals and tasks are defined.

Chapter I

Language Situation in the Democratic Republic of Georgia

(brief overview)

Despite the evident political-state changes in the South Caucasus from February 1917 to 26-28 May 1918, the Russian language was still the dominant and only prestigious language in the whole South Caucasus.

Georgian language situation has changed substantially since May 26, 1918, when Democratic Republic of Georgia was formed, which ceased its existence in February-March 1921 as a result of occupation-annexation by Soviet Russia.

In 1918-1920 the National Council of Georgia developed and adopted the following laws: Regulations on the use of languages in the Parliament, the use of language in local self-governing bodies and the Institute of Arbitrators. Important language reforms were implemented in the education system, as well. In all the above mentioned structures and spheres the priority of Georgian state language was legalized and the ethnic-language interests of ethnic minorities and diasporas residing in Georgia were considered. In some cases, the cautious and loyal decisions made by the MPs were determined by the specifics and needs of the individual place. All regulations demonstrated that the Democratic Republic of Georgia guaranteed the ethnic and language rights of the core population and diasporas of the country.

The laws and resolutions adopted in 1918-1920 by the Georgian National Council became a basis to declare Georgian as the state language of the Democratic Republic of Georgia on February 21, 1921.

Government of Democratic Republic of Georgia legalized complete internal independence to Apkhazia. According to the rights granted by the Georgian authorities the members of the People's Council of Apkhazia could define the office and educational languages in Apkhazia. Unfortunately, the members of the Council did not take into consideration the language competence of local Georgians and Apkhazians, as well as the diasporas living in the region and granted official status to Russian in the Georgian state. More importantly, the document does not confirm the notorious myths disseminated by separatists about the right violation of Apkhazian language and forcing of Georgian on them by the authorities of the Democratic Republic of Georgia. On the contrary, the government was very cautious in resolving language issues.

Chapter II

Language Orientations of Revolutionary Committee, People's Education Commissariat and State Scientific Council of Georgia

Via Revolutionary Committee, People's Education Commissariat of Georgia the Soviet regime totally controlled the printing and publishing activities, opera and dramatic theaters as the tools of ideological effects. At that times the institutions in Georgia were ruled by Soviet Russia's "eye, ear and hand" - Revolutionary Committee of Georgia, which often issued only urgently and steadily implemented normative documents for the purpose of Bolshevik Party. The regime, with its regulations, on the one hand, determined the prevailing role of the Georgian state language, but with the same resolutions it instructed wide and free use of Russian and other languages. This proved the provocative nature of the language policy they implemented – to create directly or indirectly the ground for establishing Russian and for this purpose they created a background to grant the minor rights to other languages. This is exemplified by almost equal number of issued Georgian-Russian newspapers, Georgian, Russian and Armenian theatres, and free use of virtually all languages in court and offices.

According to the obtained archival materials and newspaper articles it is highlighted that most of the citizens living in Georgia were monolingual in 1921 and only a small part knew Russian as second one. The following facts prove this:

1. Most of the population requested the Government to conduct the proceedings and communication in Georgian in the state bodies;
2. Georgian workers wrote that they did not know other language except the native one and demanded the right to acquire education in Georgian;
3. Georgian youth did not know or knew poorly Russian language.

Even the correct language decrees issued by Revolutionary Committee were formal and just the authorities themselves violated the law on state language, because:

1. Only the persons working in the governmental structures could remove Georgian inscriptions from state institutions;
2. Most Russian-speaking people who were reliable for the government worked at governmental bodies and who didn't submit the applications written in Georgian;
3. According to the Government's instructions, in the separate places the non-status Russian language functioned as the official language along with Georgian;
4. Russian was taught as a compulsory subject from the fourth grade along with Georgian;
5. Russian functioned as a state language unofficially in Georgia.

Thus, the language policy adopted by Revolutionary Committee of Georgia in 1921 was part of the Soviet Russian language policy - it did not reflect the will of the Georgian people and did not protect its ethnic and language interests.

State Scientific Council at the People's Education Commissariat, which was headed by **Ivane Javakhishvili**, played an essential role in protecting national interests. Council was engaged in multilateral work, but its urgent goal was to solve language problem and to protect interests of Georgian as a state language. Scientists of the Council understood that all the problems related to the language were very essential and their correct solution would weaken the Russian language.

Chapter III

Soviet Constitutions and Local Regulations on Status and Function of Languages

In the constitutions and legislative acts adopted from 1921 until 1926, the Georgian language was declared as the state language, and the priority languages of the minorities were Armenian and Tatar (Azeri), and in Apkhazia three languages were given the status of state languages: Apkhazian, Georgian and Russian. Peoples of different nationalities residing in Georgia could freely use their native languages for national and cultural development, but they weren't required to study Georgian as a state language. At the same time, the Russian language functioned as a state language in Apkhazia and as language of national minority – throughout Georgia.

The state's responsibility for the care of Georgian language as a state one was not specified in the constitutions. In any article the obligation to support the development of ethnic and cultural identity of Georgians wasn't highlighted. In addition, it was unclear who was specifically considered as the national minorities and the representatives of which nationality would have the right to use the native language in state institutions, because technically it was difficult to provide the administrative services to citizens in different languages.

In addition to the use of three state languages (Apkhazian, Georgian and Russian) in Apkhazia, the use of administrative and territorial languages (Armenian, Greek, German, Estonian ...) in the Districts and villages created great complication. That is why it was necessary to conduct office management in the Russian language. It can be said that this artificial language environment was developed in favor of the Russian language and Russian-Soviet policy, which ultimately aimed at russification of various ethnic groups living in the constituent republics.

According to the statistical data of 1922, 1923 and 1926, most of the ethnic groups in the villages and towns of Apkhazia named their national languages as native ones. According to the same data, most of the population in the villages of Apkhazia was Georgians and Apkhazians, who named Georgian and Apkhazian languages as native and colloquial ones. The situation was different in the settlements and towns where the majority of the population was Greeks, Armenians, Georgians and Russians, who gave Russian and Georgian the advantages, as in these settlements and towns the Russian and Georgian languages were the languages of communication, education and culture. It can be said that in the villages of Apkhazia where the language policy of the regime had not been so deeply implemented, the population spoke in native language – either in Georgian or in Apkhazian. In the settlements and towns, Russian which was communicative, prestigious language among different ethnic groups gradually was getting established and weakened the function and status of the Georgian language.

Chapter IV

Language Policy in Formal and Informal Educational System

In the first year of the Soviet Regime, the People's Education Commissar carried out the following language reforms:

1. Office and education languages were defined by language legislation;
2. The number of Russian schools increased;
3. The status and functions of the Russian language were strengthened in schools. Russian language was mandatory in Georgian and non-Georgian schools and indirectly was leveled with the status of Georgian state language;
4. New programs and plans for languages teaching were developed;
5. In the regions where non-Georgian residents lived, new non-Georgian schools and cultural organizations were founded;
6. **Council of National Minorities** (CNM) was founded and under its support non-Georgian textbooks and journals were published.

Evidently, the obvious and overt goal of the mentioned reforms was to strengthen the status and function of the Russian language at the expense of the weakening of Georgian one. Expanding the teaching in the native languages for non-Georgian population and restricting the Georgian language's rights in non-Georgian schools aimed at provoking a language conflict between Georgian and non-Georgian population. In this way, the non-Georgian population wasn't able to fully integrate with the country's titular population and forced them to contact with Georgians in the third language that would further deepen the alienation.

The archival materials of 1921-1922 provide important and noteworthy information on educational language and language situation in so called South Ossetia, Ajaria and Apkhazia. It turns out that:

1. Although in so-called South Ossetia there were opened many Ossetian schools, most of Georgians and non-Georgians (Ossetians, Armenians, and Greeks) used Georgian as educational and colloquial language and considered it native language. Formally in Ossetian schools, the studies were carried out in Russian;

2. In Ajaria the Turkish clergies, who at the same were teachers in schools, actually ignored Georgian state language and instead used Turkish (and / or Arabic) as an educational language;

3. Education Commissariat of Apkhazia arbitrarily, with the dictates of Moscow, without the permission of Education Commissariat of Georgia directly contacted with Education Commissariat of Russia and received directives that can be regarded as a direct separatism. It is easy to imagine what kind of educational and language policy would be planned by the instructions of Education Commissariat of Russia. It is noteworthy that Education Commissariat of Georgia insisted on Apkhazian representative ceasing contact with Russia's bodies independently. At the same time, Education Commissariat of Georgia promised full protection of Apkhazia's local interests to create an educational system, which meant preserving the ethnic-language interests of local inhabitants.

The picture of language situation of formal education system in 1921-1922 was thus:

- Part of ethnic Armenians, confessionally Gregorian Georgians and Jews knew only Georgian and considered it a native language;

- In formal Armenian and Greek schools and techniques studies were actually carried out in Russian;

- Greek children of Borchalo District and Tsalka region spoke in "Tatar";

- Greek teachers did not know the Greek language;

- The number of teachers of Russian language was little;

- People's Education Commissariat tried to protect the interests of non-Georgians and to make teaching available in native language for them, but actually this reality was far from desirable one, and these attempts remained as ideological actions;

- People's Education Commissariat supplied textbooks for non-Georgian schools from other republics that did not meet the national interests of Georgia;

- Members of so called Council of National Minorities (CNM) demanded from Education Commissariat to provide assistance to the Armenian and Greek languages teaching, and provoked to aggravate this issue;

- Less attention was paid to improving Georgian language teaching and increasing the level and scales of its knowledge in non-Georgian population.

Thus, inappropriate books, teachers and pupils not knowing Armenian and Greek languages, the lack of manuals, full absence and/or the poorest educational space created a low level of education and a small contingent of students. In such an imperfect educational system, there was only the ground for the increasing the function of the Russian language, since actually in Armenian, Greek, Tatar and other non-Georgian schools studies were carried out in Russian.

Chapter V

Problems of Establishing Georgian Literary Language Norms And Term-Creation

According to the materials protected in the National Archives of Georgia (collection 300, register # 3), still in the period of Democratic Republic of Georgia, the **Training Committee** functioned, which, along with other issues, cared for establishing and creating of Georgian terminology. This Committee renewed its work in the Soviet period under the name of the **State Scientific Board** founded at the People's Education Commissariat.

Ivane Javakhishvili was elected as chairman of the Scientific Board, Secretary - M. Zandukeli and members of the Board were: M. Taktakishvili, G. Gedevanishvili, G. Akhvlediani, M. Zandukeli, S. Gorgadze, V. Beridze, K. Kekelidze, M. Koniashvili, Al. Zhorzholiani, D. Uznadze, G. Chumburidze, Ev. Chogoshvili, Il. Qipshidze, Ak. Shanidze, M. Shalamberidze, Al. Tsereteli, S. Kakabadze, T. Kikvadze.

As Ivane Javakhishvili considered, the core goal of the Board was to create and legitimize Georgian national terminology and to overcome terminological diversity. It was a **strategic direction**. Indeed, during this period, the work of the Scientific Board was active and productive under the guidance of Iv. Javakhishvili. The work process was conducted by the special commissions of different fields. Materials and recommendations developed by them were ultimately discussed and approved by the Scientific Board.

In 1921, the members of the Board developed the common forms which were acceptable for the Georgian literary language. At the 1922 Scientific Board sessions scholars approved 128 technical terms. In 1922-1923 the processing principles of new lexical entries were identified. In 1923, 1382 technical terms, including 1334 mathematical and 48 physical ones were accepted at 30 sessions of the Scientific Board. At the sessions of the mentioned period they developed the terminology of botany, dendrology, physics, mathematics, military and general scientific-technical sciences.

Scientists unanimously stressed that the diversity of the terminology was harmful to language. They emphasized the urgency of the work and the need to work at a faster pace. The author supposes that at the meetings the members of the Board did not speak loudly about the bitter experience of the Tsarism period and due to it they were afraid of new attack of russification and wanted to move forward fast. In 1923, Iv. Javakhishvili submit to the People's Education Commissariat the report on the final results of the term-creation, which referred to the provisions developed by various commissions on which the Scientific Board based during the work. Namely:

"1/ When there are two terms - one international and another translated into Georgian, but inappropriate for language laws or meaning, the international term should be left, and Georgian one should be disproved.

2/ When two Georgian terms are correctly formulated and are relevant to concept of the term, both terms should be remained.

3/ If there are several Georgian terms, the advantages are given to the terms which subject to the language laws. "

By 1928 the **Scientific-Terminology Committee** was functioning separately, which was subjected to the People's Education Commissariat and Executive Authority. Apparently, the creation and legitimation of the terminology has scientific as well as political significance. Selecting principles of terminology developed by the scholars in previous years have been substituted by new provisions, namely for Philipe Makharadze it was unacceptable the terminology which was "forcedly created" on "highly nationalistic principles" and demanded the use and introduction of international terminology instead of them.

Chapter VI

Language Situation In The Apkhazia ASSR

Mostly Georgian state language was used as office and colloquial one. After the Georgian language, the most common language was Russian, though great imbalance between the using indicators of office (92 communities) and colloquial Russian (20 communities) is observed. Russian mostly functioned as the official language in different structures, and the number of the ethnic Russians and Russian-speaking other nationalities was much less. This fact confirms that **the necessity of using Russian as office language is due to only the language policy developed by the Soviet government.**

In the document developed by People's Education Commissioner of Apkhazia A.Chochua lots of noteworthy facts, language situation of educational field in the Apkhazia ASSR in 1926-1927 are given in detail. The author writes in the preface of the report that communist system "has created conditions for each nationality to build and develop its national culture", that the ethnic groups living in Apkhazia could acquire education in their native languages for what all necessary conditions were created. In fact, in the same document, according to A. Chachua's statistical data and descriptions the contradictory facts are revealed, in particular:

1. After March, 1921, after the sovietization the Soviet government commanded Armenians and Greeks to finance spontaneously opened Armenian and Greek schools on the territory of the Apkhazia ASSR, themselves;
2. Students and teachers who spoke different languages were together in pre-school institutions;
3. Due to absence of local teachers and ped-technical institutions Armenian teachers were sent from Tbilisi or Armenia, and Greek teachers with qualification of the 2-3 class;
4. To facilitate the study of Greek language, the reform on this language was planned: simplification of orthography and spoken language;
5. Russian, Armenian, Greek, Estonian textbooks and literature were supplied from other republics;
6. Schools were supplied with Russian ideological newspapers;
7. Hut-libraries were located in trade booths and kiosks, Greek hut-libraries consisted of basically of Russian books, and in Greek **litarary clubs** the studies were conducted in Russian;
8. Estonian children continued to study in Russian high-schools;
9. 800 Russian children were distributed to one school;

10. Schools were located in the inadequate non-repaired buildings, which had poor equipment and training facilities.

It should be said that according to the majority of the above mentioned data nothing was done for national, language and cultural development of different ethnic groups living in Apkhazia and the conditions were created only for spreading and establishing of the Russian language.

In the same analytical material, attention is paid to only Apkhazians, that is biased. In relation to the function of Georgian language it is said in the document that there was the lack of Georgian teachers and Georgian manuals in schools. In contrast, the necessity of Apkhazian language, script, literature, textbooks, office management, educational institutions, pedagogical courses, teachers and theater studio has been repeatedly mentioned in the reports and conclusions. The use of Russian as a language of education, litigation and office in mixed populations, and the presence of a large number of Russian literature and Russian teachers is not concealed in the report. Therefore, it can be said that in the 1920s on the territory of the Apkhazia ASSR of three state languages there was created favorable better environment to spread and establish only Russian, though the Apkhazian authorities urgently demanded the Soviet authorities to promote the development of Apkhazian language and culture.

The picture of the complex scheme of use of three languages in state institutions was thus: Georgian was used only in Gali District, Apkhazian – in two (Gudauta and Kodori) ones, and Russian - in three administrative bodies (Gagra and Sokhumi District, as well as in Sokhumi). From this data it is clear that Apkhazian and Russian were predominant languages on paper, as their functioning area was more extensive. **But it was practically impossible to use Apkhazian as office language.** It created problem to translate the legislative acts with full accuracy into Apkhazian, since there was neither relevant terminology or professional translators, and the literacy language norms hadn't been yet developed and established. Therefore, in the Gudauta and Kodori Districts the Russian language was office language instead of Apkhazian. Thus, in 5 Districts of the Apkhazian ASSR office work was carried out in Russian and only in 1 (Gali) District - in Georgian.

The use of communication languages between the Districts and central bodies was balanced, namely, the representatives of the Districts addressed the central authorities in the language chosen by the latter and vice versa. By doing so, they apparently recognized each other's language choice.

In rural councils, rural residents could choose the language of the majority population or the language they wanted. However, in any case, they should address Districts in the language chosen by the Executive Committee of Districts. In addition, any person could address in the native language to the state structure.

Therefore, in addition to the three state languages, the office language of the majority could be Greek or Armenian, since of the Diasporas only these ethnic groups lived compactly in different villages of Apkhazia. The representatives of the Central Executive Committee and Agricultural Councils themselves choose the office language and communicated with each other in the chosen languages, and the languages of the Districts were determined by the above-mentioned distribution. The using rules of the languages described in the documents can be called **language chaos and false rights declaration.**

It is specifically indicated that scientific work on the creation of national Abkhazian literature and music was carried out. In other reports of the Abkhazian officials obtained by the author it is often stressed the issues concerning only Abkhazian language and culture, but attention wasn't paid to the fact that Abkhazians and Georgians were the core population in Abkhazia, and the latter also needed care like Abkhazian language, literature, science and art. Unfortunately, the obtained archival materials on Abkhazia of 1920s prove that Abkhazian ruling circles didn't care seriously about Georgian literary language, folklore, culture and science development.

Key conclusions

Thus, the archival documents analyzed in the present work clearly demonstrate the main sociolinguistic tendencies and the policy carried out in Georgia in the 1920s by the collaborationist Communist regime after occupation-annexation of the country. The main task of this regime was to implement the policy planned in Moscow, which aimed at fighting against nationalism, merging the population of different nationalities and feeding them with communist ideology. Soviet ideology was introduced in Georgia, on the one hand, under the aegis of criticism of Tsarism's anti-national policy and, on the other hand, of the pseudo-criticism of language politics of the Democratic Republic of Georgia - as if the independent Georgian government of 1918-1921 analogously implemented the Tsarist Russian regime's assimilation policy of non-Georgian population, which is not confirmed in any historical sources, but this false ideology, which has been actively implemented in the period of entire Soviet period via the educational system, mass media and culture has left its trace in the non-Georgian population.

The key role of the goals set out by the Communist regime was given to a language policy.

If from May 26, 1918 to February 1920, the independent Georgian government developed a part of the language regulations that increased the functions of Georgian as state language as well as the ethnic-language interests of different ethnic groups, the radical situation was created in 1921 by Soviet Russia after occupation and annexation of Georgia. Namely:

1. The archival material confirms that in the Soviet regime period the Revolutionary Committee and Central Executive Committee of Georgia planned the language policy, while the People's Education Commissariat (PEC) and Council of National Minorities (CNM) were the main implementing bodies. Via PEC and CNM the regime totally controlled the education system, printing and publishing activities, opera and drama theaters, etc. These bodies, on the one hand, for-show attributed dominant role to Georgian state language by their regulations, but at the same time they issued instructions for widely and freely use of Russian and other languages. In this situation the exception was the State Scientific Board (chairman - Prof. Iv.Javakhishvili), who implemented the right language policy and worked on the establishing of Georgian literary language norms, elaborating of Georgian scientific terminology and increasing the function of Georgian language in higher education institutions.
2. Most of the citizens living in Georgia in 1921 was monolingual and only a small part of them knew Russian as a second language. Majority of the population demanded from the government to conduct the office management and communication and to acquire the education in the Georgian language.

3. Some of the correct language regulations adopted by the Revolutionary Committee were formal, and even the authorities were violating them. In this way, the Russian language expanded the using area and unofficially fulfilled the function of the state language. Consequently, the language policy carried out by the Georgian Revolutionary Committee in 1921 was a part of the Soviet Russia's language policy and did not reflect the will of the Georgian people and did not protect its ethnic and language interests.

4. The Georgian language was declared as the state language in the Georgian Constitutions and Legislative Acts of Georgia from 1921 to 1926 and the rights were extended to Armenia, Tatar (Azerbaijan), Ossetian, Greek, German and in Apkhazia three languages were simultaneously granted the status of state languages: Apkhazian, Georgian and Russian. Diasporas residing in Georgia could freely use their native languages for national and cultural development, but no one was required to study Georgian as a state language. The state constitution didn't determine the state's responsible for Georgian as a state language. Obligation to support the development of ethnic and cultural identity of Georgians wasn't reflected in any article. In addition, it was not clear who specifically were considered "national minorities" and which nationalities would have the privilege of using native language in state institutions.

5. The obvious goal of the implemented reforms was to expand the status and function of the Russian language at the expense of the weakening of Georgian. The expansion of acquiring the education in the native languages for non-Georgian population and the restriction of Georgian language rights in non-Georgian schools was aimed at provoking a language conflict between Georgian and non-Georgian population. In this way, the non-Georgian population wasn't able to integrate fully with the country's titular population and forced them to communicate with Georgians in the third language that would further deepen the alienation. In this context it should be noted that foundation of so called national schools (Armenian, Greek, Ossetian ...) was only an ideological and formal action, since neither the pupils, nor teachers and nor parents knew these languages and additionally, there were no manuals on these languages. Due to all these circumstances the studies were carried out in Russian. Members of so-called Council of National Minorities (CNM) insisted to solve the problem of education in Armenian and Greek languages and tried to provoke this problem.

6. The Soviet regime paid particular attention and allocated a significant part of the budget to the creation of a diverse system of informal education in whole Soviet Union. In this regard Georgian was not exception. Points of elimination of illiteracy, hut-libraries, clubs, farmers' houses, Party and Young Communist League schools and others founded in the analytical periods, paid less attention to raising the education level in the population. Their real goal was to make the population socially identical, to denationalize and russificate it. It is supported by the fact that in some documents, the national minorities have been considered as "backward" residents by officials, and in one of the documents created in Apkhazia ("Party work in national minorities") the following is said: "*Representatives of party are very important in the areas populated by national minorities, since in these places there is no need to implement the Party's national policy, which is particularly difficult in Apkhazia.*" The only good thing that the Soviet government actually implemented was the massive introduction of the educational system and massive elimination of illiteracy.

7. In the mentioned period, Georgian state language was mostly used as a language of office and communication. The Russian language was the most widely used after Georgian, but the great difference was observed between the indicators of the use of Russian as the language of office (92 communities) and as colloquial one (20 communities). Russian functioned mostly in different structures as the official language.

8. According to the census data of 1926, the majority of ethnic groups living in Georgia regarded the language of their nationality as a mother-tongue. Despite the russificative language policy of Tsarism a 90% of Georgians regarded Georgian as a native language. The number of those who considered the language of other nationality as their mother-tongue was little. The knowledge of Georgian was more common in this group than of Russian, which reflects the **nature of the language process** - the minority was obliged to know the language of the country's titular ethnos. In general, the number of literacy people was still small in whole country, and most of the literacy people read and write only in the native language.

9. The most noteworthy information is given in the analyzed material only in relation with the Apkhazia ASSR having special status due to ideological aspects. According to the statistical data of 1922, 1923 and 1926, most of the ethnic groups in the villages and towns of Apkhazia named their native language to be their mother-tongue. In the villages of Apkhazia where the language policy of the regime was not fully effective, the population spoke in the native language –either in Georgian or in Apkhazian and in small settlements and towns the communication language between different ethnic groups a prestigious language was Russian.

10. The languages have different conditions on the territory of the Apkhazia ASSR: Armenian, Greek, partly Estonian, German and Turkish languages have a wide range of usage opportunities along with three state languages. They were used in formal and non-formal education institutions. As for the Megrelian, Laz and Svan languages, they were differently approached in the analyzed period: Laz alphabet was created on the Latin alphabet basis. The newspaper “*Mchita murucxi*” was founded and apparently the ground was preparing for establishing Laz in educational system, though either Megrelian or Svan didn't undergo similar processes.

11. In Apkhazia the state languages distribution was officially established according to the Districts and Communities: Georgian was used only in one District (Gali), Apkhazian - in two ones (Gudauta and Kodori), and Russian – in three administrative units (Gagra and Sokhumi Districts, also in Sokhumi). From this data it is clear that **Apkhazian seemed to be predominant in comparison with Georgian but it was practically impossible (and it was expected!) to use Apkhazian in offices since it created problem to translate accurately the legislative acts in the Apkhazian language, because there was no relevant terminology or professional translators, and the literary language norms were not yet determined and established.** Even Apkhazian officials (N. Lakoba, S. Chanba, A. Chochua) noted that in fact in Gudauta and Kodori Districts Russian was predominant language instead of Apkhazian, and in ethnically mixed communities, Russian was also dominated even there where none of Russian lived in these communities. The situation was analogous in other similar communities of Georgia.

Thereby, according to the archival and other empirical materials obtained by the author the language situation in the 1920s can be assessed as thus:

In fact, the Communist regime was aimed at forming a socially undifferentiated society that would have no nationality and speak in one language. The Soviet regime carried out provocative language policy in the capitals and in the suburbs of the country, especially in autonomous regions at the expense of limiting the rights of the titular ethnic group's mother language, i.e. rights of state language of Georgia, declaring the pseudo-rights of diaspora languages and the increasing the functioning sphere of the Russian language.

Publications related to the dissertation topic

1. Principles for the terminology development and their legalization procedure in 1918-1923 (according to archival materials). I International Conference, Terminology - Heritage and Modernity (Theses), Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, 2018, p. 84-85;
2. Education language of the Ossetian schools in 1921 (according to archival materials). 4th International Conference, Prospects of Georgian-Ossetian Relations (Theses), Iv. Javakhishvili Tbilisi State University, Tbilisi, 2018, p. 92;
3. Language reforms of People's Education Commissariat of Georgia in 1921. "Kartvelian Heritage", v. XXI, Kutaisi, 2017, p. 401-409;
4. Language legislation of 1918-1920 in Apkhazia Autonomous Republic. "Iberian-Caucasian linguistics", v. 44, Tbilisi, 2016, p. 285-292;
5. Nationality and Language distribution of Apkhazian according to the census of 1922-1926. "Annual of Kutaisi Ilia Chavchavadze Scientific Library", VII, Kutaisi, 2016, p. 377-381;
6. Language legislation of 1918-1920 in the Democratic Republic of Georgia. "Kartvelian Heritage", v. XIX, Kutaisi, 2015, p. 205-212;
7. The State Scientific Board at the Academic Center of the People's Education Commissariat of Georgia SSR. "Philological Parallels", N4, Tbilisi, 2012, 345-353;
8. Sociolinguistic problems of Apkhazia, Ajaria and Shida Kartli Regions. "Philological Parallels", N 5, Tbilisi, 2012, 338-348.